

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

תפילה בציבור

(ו' א') **תניא:** אבא בנימין אומר: אין תפילה של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת, שנאמר¹ "לְשִׁמְעַ אֶל הָרְנָה וְאֶל הַתְּפִלָּה" - במקום רנה² שם תהא תפלה.

אמר רבין בר רב אדא אמר רבי יצחק: מנין שהקב"ה מצוי בבית הכנסת? שנאמר³:
 "אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל" (בבית מועד שלו, שנועדים שם אנשים לתפילה).

ומנין לעשרה שמתפללין ששכינה עמהם? שנאמר: "אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל" (ועדה היא עשרה⁴). ומנין לשלושה שיושבין בדין ששכינה עמהם? שנאמר⁵ "בְּקָרְב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט". ומנין לשניים שיושבים ועוסקין בתורה ששכינה עמהם? שנאמר⁶ "אֲז נְדַבְּרוּ יְרֵאֵי ה' אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ וַיִּקְשֹׁב ה'" וגו'. ומנין שאפילו אחד שיושב ועוסק בתורה ששכינה עמו? שנאמר⁷ "בְּכָל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֶזְכֵּיר אֶת שְׁמִי אָבוֹא אֵלֶיךָ וּבִרְכָתֶיךָ".

(ומבאר) תרי - מכתבן מלייהו בספר הזכרונות, חד לא מכתבן מליה בספר הזכרונות⁸. עשרה - קדמה שכינה ואתיא. תלתא - עד דיתבי.

1. מלכים א ח, כח.

2. בבית הכנסת ששם אומרים הציבור שירות ותשבחות **בנעימת קול ערב**. רש"י.

3. תהילים פב, א.

4. שכן במרגלים נאמר (במדבר יד, כז) "עַד מָתַי לַעֲדָה הָרָעָה הַזֹּאת וגו'", והמרגלים היו שנים עשר איש, צא מהם כלב ויהושע (על פי משנה בסנהדרין, ב' א').

5. תהילים פב, א.

6. מלאכי ג, טז.

7. שמות כ, כ.

8. פירש באמרי נועם (מתורת הגר"א) שע"י שלומדים שניים ביחד הם זוכרים. אבל אחד הלומד לבד משכח.

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
 בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
 ויבדלחט"א הרב אשר וייס
 והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
 הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

(ו' ב') אמר רבין בר רב אדא א"ר יצחק: כל הרגיל לבא לבית הכנסת ולא בא יום אחד, הקב"ה משאיל בו. שנאמר⁹ "מִי בָכֶם יֵרָא ה' (שהיה רגיל לבוא אליו) שִׁמְעַ בְּקוֹל עֲבָדָיו אֲשֶׁר הִלְךְ חֲשֻׁכִים וְאֵין נֶגְהָ לוֹ"; אם לדבר מצוה הלך, נוגה לו; ואם לדבר הרשות הלך, אין נוגה לו. "יִבְטַח בְּשֵׁם ה'", מאי טעמא? משום דהוה ליה לבטוח בשם ה' ולא בטח.

אמר רבי יוחנן: בשעה שהקב"ה בא בבית הכנסת ולא מצא בה עשרה, מיד הוא כועס, שנאמר¹⁰ "מִדּוּעַ בָּאתִי וְאֵין אִישׁ קָרָאתִי וְאֵין עוֹנֶה".

אמר רבי חלבו אמר רב הונא: כל הקובע מקום לתפלתו אלהי אברהם בעזרו. וכשמת אומרים לו: אי עניו! אי חסיד! מתלמידיו של אברהם אבינו.

גרסינן להלן, בפרק תפילת השחר (כ"ח ב'):

אמר רבי יוחנן: אסור לו לאדם שיקדים תפלתו לתפילת הצבור.

אמר רבי אבא: בצבור שנו (אם הוא בבית הכנסת עם הציבור, לא יקדים להתפלל).

שיטות הראשונים

תפילה בבית כנסת: כתבו תלמידי רבינו יונה בשם הגאונים שאפילו בשעה שאין הציבור מתפללים, יש לו להתפלל בבית הכנסת, שהוא קבוע ומיוחד לתפילת ציבור¹¹.

וכן פסק השו"ע¹².

9. ישעיהו נ,י: מִי בָכֶם יֵרָא ה' שִׁמְעַ בְּקוֹל עֲבָדָיו אֲשֶׁר הִלְךְ חֲשֻׁכִים וְאֵין נֶגְהָ לוֹ יִבְטַח בְּשֵׁם ה' וְיִשְׁעוּ בְּאֵלָהָיו.

10. ישעיהו נב.

11. בגירסת גמרא דידן, אמר רבי יוחנן משום רשב"י וכו' אימתי "עת רצון", בשעה שהציבור מתפללים, אין ללמוד כלל על מעלת בית הכנסת. אמנם גי' הרי"ף ורא"ש: אמר רבי יוחנן משום רשב"י אין תפילתו של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת (ובסיפא לומד שאימתי "עת רצון" בשעה שהציבור מתפללים). ומכל מקום גם לגירסא דידן, אפשר ללמוד מעלת בית הכנסת ממימרא דאבא בנימין שאין תפילתו של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת. וכן ציין הגר"א למימרא זו (או"ח צ,ט).

12. או"ח צ,ט. וכתב המשנ"ב (ס"ק לג), ופשוט דאם הוא ת"ת, ויש חשש חילול השם כשיבוא אחר התפלה בבית הכנסת, דיתפלל בביתו. מקורות - רבינו יונה (ד א ברי"ף, ד"ה אימתי).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות תפילה, סימן צ)

ט. יִשְׁתַּדֵּל אָדָם לְהִתְפַּלֵּל בְּבֵית הַכְּנֶסֶת עִם הַצְּבוּר... וְכֵן אִם נֶאֱנָס וְלֹא הִתְפַּלֵּל בְּשָׁעָה שֶׁהִתְפַּלְלוּ הַצְּבוּר, וְהוּא מִתְפַּלֵּל בְּיַחֲד, אָף עַל פִּי כֵן יִתְפַּלֵּל בְּבֵית הַכְּנֶסֶת.
י. כְּשֶׁעוֹמֵד עִם הַצְּבוּר, אָסוּר לוֹ לְהִקְדִּים תְּפִלָּתוֹ לְתִפְלַת צְבוּר, אֲלֵא אִם כֵּן הַשָּׁעָה עוֹבְרָת, וְאִין הַצְּבוּר מִתְפַּלְלִים, לְפִי שְׂמֵאָרִיכִים בְּפִיּוּטִים אוֹ לְסִבָּה אַחֶרֶת. (אָבֵל בְּלֹא שָׁעָה עוֹבְרָת, יִתְפַּלֵּל הַפִּיּוּטִים וְהִתְחַנּוּת עִם הַצְּבוּר, וְלֹא יִפְרֹשׁ מִן הַצְּבוּר, אֲפֹלוּ לְעֶסֶק בְּדַבְרֵי תוֹרָה וְעֵין לְעֵיל ס"י ס"ח).

שמירה על כבוד בית הכנסת

(ו' ב') אמר רבי חלבו אמר רב הונא: היוצא מבית הכנסת אל יפסיע פסיעה גסה.
אמר אביי: לא אמרן אלא למיפק, אבל למיעל (בכניסתו) מצוה למרהט, שנאמר¹³
"(וַיִּנְדְּעָה) נִרְדְּפָה לְדַעַת אֶת ה' (כְּשֶׁחָר נִכּוֹן מִצְאוֹ וַיְבוֹא כְּגֶשֶׁם לָנוּ כְּמִלְקוֹשׁ יוֹרֵה אֶרֶץ)".
אמר רב הונא: כל המתפלל אחורי בית הכנסת נקרא רשע, שנאמר¹⁴: "סָבִיב רְשָׁעִים יִתְהַלְכוּן" (שנראה ככופר במי שהציבור מתפללים לפניו).
אמר אביי: לא אמרן, אלא דלא מהדר אפיה לבי כנישתא; אבל מהדר אפיה לבי כנישתא, לית לן בה.

שיטות הראשונים

המתפלל אחורי בית הכנסת נקרא רשע: רש"י פירש¹⁵ שכל פתחי בתי כנסיות היו

13. הושע ו,ג.

14. תהילים יב,ט.

15. כן גרסו בדברי רש"י - התוספות (ו' א', ד"ה אחורי), תוספות רבי יהודה שירליאון. תוספות הרא"ש (ו' ב', ד"ה כל), מרדכי (סי' יב). וכן הגירסה ברש"י שעל הרי"ף. אמנם בפירוש רש"י שלפנינו הגירסה הפוכה. וכן גרסו תלמידי רבינו יונה כלפנינו (ושם מובאות דעות רש"י ור"י הזקן באופן הפוך).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
 בהסמכת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
 ויבדלחט"א הרב אשר וייס
 והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
 הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

למזרח, ואחוריהם (הוא הצד שבו ההיכל¹⁶) למערב. וזה המתפלל אחורי בית הכנסת (מאחורי ההיכל) ואינו מחזיר פניו לבית הכנסת, נראה ככופר במי שהציבור מתפלל לפניו¹⁷. **ותוספות** פירשו להיפך, שמתפלל אחורי העם במזרח (ופניו הפוכות מכולם), והעם משתחיים למערב¹⁸. **והשו"ע**¹⁹ הביא שני הפירושים, וכתב שראוי לחוש לדברי שניהם.

המתפלל בתוך מבנה, אחורי בית הכנסת: הרמב"ם נשאל אודות בית מדרש העומד בצד בית כנסת, שכשמחזירים פניהם בתפילה לכיוון ארץ ישראל נמצאו אחוריהם לבית הכנסת. וענה שכל החצרות הסמוכות לבית הכנסת, שיש כותל בינם לבית הכנסת, ואחוריו אל כותל ביתו, אין בזה זלזול, ומותר²⁰. וכן פסק **השו"ע**²¹.

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות תפילה, סימן צ)

ז. וְלֹא (יִתְפַּלֵּל) אַחֲרֵי בֵּית הַכְּנֶסֶת, אִם אֵינוֹ מְחַזֵּר פְּנֵיו לְבֵית הַכְּנֶסֶת. וְאַחֲרֵי בֵּית הַכְּנֶסֶת הוּא הַצֵּד שֶׁפֶתַח פְּתוּחַ בּוֹ, וְהוּא הַפֶּךָ הַצֵּד שֶׁפּוֹנִים אֵלָיו הַקָּהָל כְּשֶׁמִּתְפַּלְלִים.

16. ומדובר בבני בבל שהיו במזרח ארץ ישראל, ומנהגם היה להתפלל לכיוון ארץ ישראל שבמערב. וביאר הר"י שילת, ב'ראש דברך', שה'פנים' וה'אחור' הם של הבית, והם נקבעים לפי צד הכניסה אליו, שהוא הפנים, החזית, והצד שכנגדו, שהוא האחור, ולא לפי כיוון עמידת המתפללים בתוכו. עיי"ש.

17. וביארו תלמידי רבינו יונה לדעה זו, שנקרא רשע משום שכל הציבור בפנים. ועוד, שמתפלל ואחוריו כלפי בית הכנסת. אבל כשפניו בכיוון בית הכנסת, כיון שפניו כלפי הכותל ששם ההיכל, אף על פי שעומד בחוץ ונמצא מתפלל בכיוון הפוך מהקהל, לית לן בה; כיון שפני כל הקהל כלפי ההיכל ופניו גם כן כלפי הכותל ששם ההיכל.

18. וביארו תלמידי רבינו יונה לדעה זו, שנקרא רשע משום שכולם בפנים והוא בחוץ. ועוד, שפניו הפוכות מהכיוון שכולם פונים אליו. ועוד, שאחוריו כלפי בית הכנסת. והוא הדין שאפילו כשעומד בבית הכנסת, אין לו להתפלל הפוך, אלא שאינו נקרא רשע, כיון שעומד בבית הכנסת ומשתתף עם הציבור; אבל אם היה עומד מבחוץ לצד כותל שבו ההיכל, אע"פ שאחוריו כלפי כותל של בית הכנסת כיון שמתפלל לכיוון שהציבור מתפללים, אינו נקרא רשע.

19. או"ח צ.ז. שלא יתפלל אלא במערב, ויחזיר פניו לבית הכנסת. ואף שזה מותר לכולי עלמא, מכל מקום לא שרי אלא מדוחק; הא לאו הכי, מצוה להתפלל בתוך בית הכנסת (משנ"ב ס"ק יח). עוד כתב המשנ"ב (ס"ק טו) בתשובת יד אליהו' כתב דמה שאמרו גבי המתפלל אחורי בית הכנסת, לא שייך אלא דוקא כשהציבור מתפללים תפילת י"ח והוא ג"כ מתפלל י"ח עיי"ש. ובספר 'מאמר מרדכי' חולק עליו.

20. וכל האיסור נאמר רק בבית כנסת העומד ברחבה, פנוי מכל סביביו, ונמצא העומד אחורי בית הכנסת ומתפלל ואחוריו לבית הכנסת, **מזלזל בבית הכנסת**.

21. או"ח צ.ז. מקורות - רמב"ם (שו"ת, פאר הדור, סי' קנ).

בעזה"ש"ת

י"ב טבת תש"פ
מסכת: **ברכות** | פרק: א'
| דף: ו'

נתיבי הלכה - הדף היומי
השתלשלות ההלכה מהדף
עד השולחן ערוך

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

וַיֵּשׁ מִפְּרָשִׁים בְּהֶפְרָה, וְרֵאווֹי לְחוּשׁ לְדַבְרֵי שְׁנֵיהֶם, וְגַם כְּשִׁמְתָּפֶלֶל בְּשֶׁאֵר צְדָדִים חוּץ
לְבַיִת הַכְּנֶסֶת יֵשׁ לְהַחְמִיר שְׂיַחְזִיר פָּנָיו לְבַיִת הַכְּנֶסֶת, וְכֹל זֶה כְּשֶׁנֶּכֶר שְׂמַחְזִיר אַחֲרָיו
לְבַיִת הַכְּנֶסֶת, אֲבָל אִם הוּא מִתְּפַלֵּל בְּבַיִת הַסְּמוּךְ לְבַיִת הַכְּנֶסֶת, וּפָנָיו כְּנֹגֵד אֶרֶץ
יִשְׂרָאֵל כְּרֵאווֹי, וְאַחֲרָיו לְכַתֵּל בֵּיתוֹ שֶׁהוּא כְּתֵל בֵּית הַכְּנֶסֶת, מֵתָר, שְׂאִינוֹ נֶכֶר שְׂמַחְזִיר
פָּנָיו מִבַּיִת הַכְּנֶסֶת.

יב. מֵצוּה לְרוּץ כְּשֶׁהוֹלֵךְ לְבַיִת הַכְּנֶסֶת, וְכֵן לְכֹל דְּבַר מֵצוּה, אֲפֹלוּ בְּשַׁבַּת שְׂאִסוּר לְפִסְעַ
פְּסִיעָה גְּסָה. אֲבָל כְּשִׂיּוּצָא מִבַּיִת הַכְּנֶסֶת אִסוּר לְרוּץ.